

BESZÉLGETÉS GÁSPÁR MARGITTAL

VIRÁGKOR TÖVISEKKEL

Gáspár Margit (1905--1994) író, újságíró, műfordító, 1946-ban a Városi Színházat igazgatta, 1947-48-ban a Magyar Színház, 1949-től 1957-ig pedig a Fővárosi Operett Színház igazgatója volt. Az interjút, amelyet két részben közlünk, 1988-ban a lakásán készítette vele Venczel Sándor, a Magyar Állami Operaház gazdasági igazgatója.

- Milyen állapotban vette át a színházat 1949-ben?

- Tudja, aligha volt a színházi életnek még egy olyan területe, amelyiknek - muszáj ezt kimondanom - annyi kapcsolata lett volna az alvilággal, mint az Operettszínháznak. Amikor odakerültem, dermedten tapasztaltam, hogy például működött a magyar Broadwayn egy amolyan híres kerítónőféle, aki esténként bejárt a színházba, és megállapodott a kórus- vagy a tánckarbeli lányokkal. Amúgy valóságos polgári színháznak számított a miénk, támogatás nélkül, azokkal kellett dolgozni, akik rendelkezésre álltak. Nagyon kevesekkel kötöttek szerződést. Az állandó társulat létszámát a szakszervezet szabta meg, és azt kisebb és közép-színészekkel töltötték fel; a sztárokat mindig külön, szerepre szerződtették. Egy szóval sajátos szokások és körülmények uralkodtak, és amikor odakerültem, az első perctől ellenséges légkör fogadott. Hiszen új, ott még ismeretlen színészeket hoztam magammal, nem szólva a nagy sztárokról...

- Úgy tudom, néhányukat - *Mezei Máriát, Ajtay Andort* - büntetésből tették oda...

- Meg még másokat is. A színiigazgatók az ilyeneket szétszórták maguk közt; csak természetes, hogy igyekeztem lecsapni a legjobbakra. Mindenesetre egészen más légkörű, más gondolkodású társulat jött létre; sokan, akik addig nagyon bennfentesnek számítottak, kiszorultak, valahogy a levegő is megváltozott. Egészen más irányba próbáltunk elindulni, mint amit addig operetten értettek, és ez színházon kívül is idegenkedést keltett; a sajtónak még a jóindulatú része is azt kérdezte, hogy hát ez volna az operett. Aztán, a nagy sikerek miatt, megszokták. Akkoriban voltak más zenés színházak is, de nálunk minden telt házzal ment, nagyon szeretett bennünket a közönség, ami hamarosan fel is keltette a többiek irigységét - meg kell mondanom, hogy főleg a Nemzeti Színházét. Mert hát a Nemzeti az államosítás után nagyon súlyos programmal kezdett, és azt természetesen nehezen tudta elfogadtatni egy olyan közönséggel, amelyik még sosem járt színházban. Nem azt mondom, hogy ennek a közönségnek alacsonyok lettek volna az igényei,

csak éppen érteni szerette volna, ami a színpadon történik, és a ködös vagy túl nehéz darabokat egyszerűen nem tudta követni. Egyszer ez a fajta közönség minálunk otthon érezte magát, a prózai színházakban sokkal kevésbé. És ezért a többi színház, a Nemzetivel az élen, hangoztatni kezdte, hogy amit mi csinálunk, az túlságosan rendhagyó, az nem operett. Először Kálmánt meg Lehárt hiányolták, utána meg azért bíráltak, mert túlságosan polgári darabokkal hozzuk be a közönséget. Pedig mi ezeket a darabokat is tökéletesen más felfogásban játszottuk, és olyan átdolgozásokban, amelyek szerintem egyáltalán nem „vonalasított-

Gáspár Margit

ták" a régi darabokat, hanem igazán jó, ép-kézláb vígjátékká gyúrták őket. Egyszer a minisztériumban, egy igazgatói értekezleten meg is mondtam: rettenetesen unom, hogy hol jobbról, hol balról kapom a pofonokat, de mindig ugyanazoktól a kezektől...

- Ez mikor lehetett?

- Valamikor 1953-ban... Létezett egy úgynevezett Népművelési Kollégium, amelyiken mindig Révai elnökölt, és ezen akkor éppen a színházak 1953-54-es műsorát vitattuk meg. Az volt a szokás, hogy az igazgatók sorban ismertették a maguk tervét, és ehhez a többiek is hozzászólhattak. És miután Major Tamás ismertette a Nemzeti műsorát, én szót kértem és azt mondtam: nem értem, miért nem adja végre elő a Nemzeti *Az ember tragédiáját*, és hozzátettem: meggyőződésem, ha más nyelven

íródik, már rég lefordítottuk volna, és játszanánk. Mire Major, mintha kigyó marta volna meg, felpattant, és tiltakozott; elmondta mindazt, amit akkoriban a *Tragédiáról* szokás volt elmondani. Révai ekkor közbeszólt, és olyasmit mondott, hogy két lehetőség van: vagy tényleg eljuttassuk a *Tragédiát*, vagy várunk tíz-húsz évig, és akkor már senki sem hiányolná. Mire én kijelentettem, hogy de igenis hiányolnák, mert ez egy remekmű, ami ha elássák, akkor is feltámad. No, erre kitért a Major és köztem egy negyedórás vita, amit Révai először nagyon élvezett, de aztán elunta, és lezárta a vitát, mondván: hívjanak össze a *Tragédia* ügyében egy irodalomtudósokból és más szakemberekből álló bizottságot, és aztán rendezzenek egy vitát, amire majd bennünket kettőnket is meghívunk. Telt-múlt az idő, hamarosan jött a Nagy Imre-időszak, és a Nemzeti nagy csinnadrattával másorra tüzte *Az ember tragédiáját*. Mostanában olvastam Major visszaemlékezéseit, ahol azt írja, hogy ő „kiverkedte" a bemutatót. Én csak azt mondhatom, hogy akkor ősszel összefutottunk, és gúnyosan megkérdeztem: na, Tamás, hogy is van ez a *Tragédiával*? Ő pedig - mert roppant szellemes ember volt, az kétségtelen - széttárta azt a hosszú karját, és azt mondta: hát tudod, ez a mi Csárdáskirálynőnk... Na jó, de most túl messzire kalandoztam az Operettszínházról, levezden valamit, ami a témához tartozik...

- Hogyan születtek az új darabok? Az Aranycsillag, a Palotaszálló, az Állami áruház, a Boci-boci tarka meg a többi

- Kezdjük talán a legelsővel, a *Bécsi diákokkal*; ez tényleg komikus egy história. 1949. július 15-én államosítottak bennünket, és Berczeller Antal minisztériumi főosztályvezető azt mondta: augusztus elsején el kell kezdeni próbálni. Jó - mondtam én -, de mit? Egy operettet nem lehet készen leakasztani a szögről, mint egy prózai darabot, azt meg kell előbb csinálni. Mire ő azt a jellegzetes választ adta, hogy ha csukló- és térdgyakorlatokat kell végeznetni a színészekkel, az se számít, csak kezdődjenek el augusztus elsején a próbák. Hát erre összeültünk, és megalakítottuk az Operettszínház Munkaközösségét, és ez jegyezte aztán kollektív szerzőként az első darabot. Sokan fel voltak háborodva, és baloldali elhajlást emlegettek, holott ez rettenetes történelmi kényszerből született... Mindenesetre a színészeknek nem kellett csuklógyakorlatokat végezni. Ehelyett összeültünk, Innocent Vincze Ernő, Semsei Jenő, Marton Endre, aki aztán rendezte is a darabot, meg én. Szendrő Feritől származott az ötlet, hogy

valamilyen formában meg kellene csinálni Obernyik Károly *Egy pesti reakció a bécsi forradalomban* című egyfelvonásosát, ami, mondjuk, klasszikus vígjáték vagy legalábbis félklasszikus. Elmondhatatlan, mit röhögünk éjszakánként Marton Bandival meg a férjemmel, Szücs Lászlóval ezen a fajta kollektív darabszerkesztésen, de végül összejött a szöveg. Es kellett benne szerep a Latinak, a Honthynek, a Fejes Terinek, a Bilicsinek, és amellet el kellett kezdeni a fiatalok bemutatását is; így kapott benne szerepet Petress Zsuzsi, azt hiszem, ez lett az első szerepe... A darab nagy siker lett, főleg mert Majorossy Aladár zenéjét Strauss-muzsikával dúsítottuk fel. Péchy Blanka segítségével, aki akkor kultúrattasé volt Bécsben, megszereztem a bécsi levéltárból Strauss kevésbé ismert, 1848 táján született, magyar vonatkozású számait, és azokat is beledolgoztuk a zenébe.

Rögtön ezután elhatároztuk, hogy Offenbachot fogunk játszani, mégpedig *A gerolsteini nagyhercegnőt*. A szöveggönyv átdolgozásával - ezt kevesen tudják - először Szász Pétert bíztuk meg, de ő nyakig ült mindenféle más munkában, és mire el kellett volna kezdődniük a próbáknak, összesen egy oldalt hozott össze, az is teljesen érthetetlen volt. Őrült bajban voltunk, úgyhogy gyorsan bedobtuk a *Montmartre-i ibolyát*, amit eredeti formájában játszottunk, én meg felkértem Békeffy Istvánt és Kellér Andort *A gerolsteini* átírására. Nem szerénytelen-ség, ha hozzáteszem, hogy ilyenkor az alap-gondolatokat mindig én szállítottam. Szóval itt az volt a lényeg, hogy a Marshall-tervet kell parodizálni, merthogy akkor éppen ez volt aktuális, de az bizonyos, hogy a darab borzasztóan mulatságos lett, és óriási sikert aratott.

- *Es botrány is lett belőle, igaz?*

- Hát igen. Ott volt az a volksbundista vádhistória, hogy a hősnő - Homm Pál játszotta - fehér zokni van, mint az egykori népi németeken, és különben is, miért ül le a lépcsőre a nagyhercegnővel kolbászt enni, talán kitört az osztálybéke? Szóval sorozatban jöttek balról a támadások...

- *Akkor írta Rákosinak azt a levelet...*

- Igen, még ismeretlenül; később összesen háromszor találkoztam is vele. Rákosi odaküldte Révait, Révainak a könnyei potyogtak a nevetéstől, és ezzel az ügy lezárult. Utána jött a *Szabad szél*, Dunajevszkijtól, ami óriási élményt jelentett a színháznak. Akkor rendezett nálunk először Nádasdy Kálmán, és ez úgy hatott a társulatra, mint egy pezsgőfürdő. Csodálatosan dolgozott, és szerette az egészet, éjjel-nappal benn volt, a társulat pedig imádta, hogy ha akarta volna, akár huszonnégy órán át is próbálnak. Es később is piros betűs ünnepnek számított, ha a *Szabad szél* ment, az énekkar, a tánckar tagjai boldogan jöttek be a színházba, és ez elsősorban Nádasdy zsenijének volt köszönhető. Egy pillanatra még visszakarodnék *A gerolsteinire*. Biztosan tudja, hogy erre kapott Kossuth-díjat Latabár Kálmán. Viszont itt támadt egy kis zúr Feleki Kamillal. Ő a tánctanárt játszotta, ami áldatlan rossz szerep volt, Békeffy és Kellér kicsit elbolondították,

mert azt mondták neki, hogy isteni jó a figura. Es amikor látta, hogy ő itt leég a többiek mellett, hát nagyon rosszkedvűen, elke-seredve játszotta. Meg kell mondanom, hogy az első darabjainkban nem is foglalkoztattuk úgy, ahogy kellett volna, mert hát nekünk elsősorban a Latyi helyét kellett megtalálnunk az új műsorban. Később, amikor már nagyon jó barátok lettünk, Kamill elmesélte, hogy mindennap, mielőtt be-jött a színházba, azt mondta Finikének, a feleségének, hogy „anyu, vegyél ki engem ebből az iskolából...”.

Na szóval, amikor kitört a botrány *A gerolsteini* körül, először mindent és mindenkit le akartak váltani, Honthyt, Latabárt letiltani a színpadról stb. Amikor aztán elcsitult a vihar, azt mondta a minisztériumi főosztályvezető, Berczeller Antal, hogy jó, jó, minden nagyon szép, minden nagyszerű, de azért még maradtak picit hibák. Itt van például ez a táncmester, milyen kitűnő szerep, de ez a Feleki, úgy látszik, politikai okokból nem akar részt venni az egészben, majd közölte: egyáltalán nem bánna, ha ebből egy újabb Tímár-ügyet csinálnánk. De nélkülem - mondtam én. Hogyhogy? - kérdezte; akkoriban nem volt szokás, hogy kommunista igazgatók csak úgy lemond-

körülmények között nem vagyok hajlandó elismerni az ő felelősségét. Majd meglátják a következő darabban, amelyben nagyon jó, nagyon fontos szerepet szánok neki (mellesleg ez a szerep akkor még nem volt megírva), szóval akkor majd meglátják, hogy ki ő, hogy milyen nagy művész. Na jó, majd meglátjuk, mondta erre Berczeller rosszkedvűen. Különben Majornak volt a barátja, és éppolyan polgári származású, mint én, de hát az ilyenek között mindig akadtak, akik mindent túl akartak kompenzálni...

Szóval ezután jött a *Szabad szél*, és én azt mondtam Nádasdynak, hogy ide hallgass, Kálmán, itt van a darabban ez a Gall Cézár nevű énekes, aki a Szabadság-dalt adja elő, és aztán szakadatlanul hülyéskedik, hát ez a kettő nem fér össze. Én ezt a szerepet kettévágatom. Jön a Gall Cézár, ezt majd egy operaénekes játssza³, és elillan, mint a forradalom vihara, és ami a figurában komikus lehetőség, abból csináltatunk egy szerepet a Kamillnak. Így született meg a színházi sűgő figurája, amit Hámos Gyuri istenien megírt neki. Kamill egyszer összeszámolta, mennyi a színpadi léte a darabban, és összesen öt perc jött ki neki - de ezzel az öt perccel berobbant az élvonalba. Nemcsak a

közönség szemében, hanem odafenn is; a vezetők nem győzték dicsérni, milyen rendes ember. Az ilyes-mi, tudja, mindig a szerepen múlt, ezért mindig sajnáltam azokat, akik negatív figurákat játszottak. Mert nemcsak a közönség volt naív, hanem ilyen tekintetben a vezetés is, majd-nem azt mondanám, még Révai is, bár ő azért sokkal ravaszabb. Mindenesetre azok, akik a minisztériumban ítélték a dolgok fölött, nem győzték hangoztatni, hogy milyen rendes ember ez vagy az, milyen átéléssel hozza a pozitív figurákat. Szóval ezzel a Kamill meg volt csinálva! *A Szabad szél* különben nagyon szép darab lett, bár az eredeti szöveghez jóformán alig maradt köze, és iszonyatos sikert aratott. A zené-

Feleki Kamill és Honthy Hanna a *Luxemburg grófjában* je eleve csodaszép, és mi egy nagysza-

banak... Erre közöltem, hogy mi, sőt, elsősorban én magam vagyok hibás ebben az ügyben; Feleki nem azért játszik így vagy úgy, mert más a politikai nézete, mint a darabé, hanem azért, mert ez egy rettenetesen rossz szerep, borzasztó hibát követtem el, hogy rá engedtem osztani, és semmilyen

bású drámai építményt csináltunk hozzá, én voltam a dramaturg... Nádasdy később egy rádiónyilatkozatban azt mondta, hogy a *Szabad szél*ben mi felfedeztük a musicalt, pedig akkoriban azt sem tudtuk, mi fán terem.

- *Es a szovjet jogvédő hivatal nem tiltakozott?*

- Á, nem volt akkor jogvédő hivatal. Ők se fizettek nekünk, mi se nekik, csak minden előadott szovjet darab után, ha jól emlékszem, két százalékot kellett átutalni a Magyar-Szovjet Barátság Házának. Úgyhogy nem ellenőriztek ők semmit az égvilágon, Kálmán meg én pedig nyugodtak voltunk, hogy az egész soha nem derül ki. Na aztán mégis kiderült. 1951-ben egy delegációval Csehszlovákiában jártunk, és elhatároztuk, hogy megnézzük az ottani Szabad szél-előadást. Es akkor közben egyszer csak megszólal mellettem Horvai Pista, aki tagja volt a delegációnak: te Margit, ez nem ugyanaz a darab. Dehogynem, mondom én. De hát egészen másról szól! Hát nem tudtad, hogy mi egy kicsit átdolgoztuk? - feleltem. De mindenki egyetértett abban, hogy a budapesti darab sokkal jobb!

Most ugrom egyet a következő évadra, amikor a *Havasi kürtöt* mutattuk be, Miljutyintól. Ezt valamivel kevésbé dolgoztuk át, de azért ekörül is támadtak nehézségek és viták. A szöveget Darvas Szilárd és Lenkei Lajos fordította; Lenkeit nagyon szerettem, drága, kedves ember volt, de akkor még kicsit szemellenzős. Én a szövegére rögtön azt mondtam, hogy te Lajos, itt nincs semmi konfliktus, hát akkor ugye mitől énekeljenek ezek az emberek? Senkinek semmi baja, a szerelemben sem, jó módúak, szépen öltözöttek, élnek bele a világba, hát hol itt a probléma? Erre Lenkei azt felelte, hogy az új drámában nincsen konfliktus. Mondtam, az lehet, de énnálam van. Na, aztán neki is mentünk, és csináltunk konfliktust - nagyon naiv kis konfliktust, hát amelyet lehetett. De az előadás nagyon szép-re, látványosra sikerült, és nagyon jó volt a zenéje.

Egyszer aztán megérkezett Pestre Miljutyin, a zeneszerző, hogy megnézze a darabját. De először nem a *Havasi kürt* volt kitérve, hanem a *Szabad szél*. Hát Nádasdyval majd behaltunk a félelembbe: mi lesz itt? Ez most idejön, és meglátja, hogy mi valami egészen mást játszunk... Na, most már mind-egy. Jön Miljutyin teljes sleppel, beül az igazgatósági páholyba, mi meg kinn a folyosón állunk Nádasdyval, és fogjuk egymás kezét: most szakad le a mennyezet... Vége az első felvonásnak, bemegyünk a páholyba, Miljutyin megfordul, csurognak a könnyei, és azt mondja: hát hogy ezt az én Dunajevszkij barátom nem láthatja! Eszébe sem jutott, hogy egy másik darabot látott. Utána aztán a saját darabja is nagyon tetszett neki.

- És hogy volt az az eset, amikor Majort átrendezték?

- Ő, az nem az Operettszínházban történt, hanem még akkor, amikor 1948-49-ben egy évig a Magyar Színházat vezettem. A *Dohányon vett kapitányt* játszottuk, amit hárman rendeztek: Major, Pártos Géza, Hont Ferenc. Csak hát a zenéhez egyikük sem értett. Megnéztem az első öltözéses próbát, és láttam: ez nem megy, itt le kell engedni a függőnyt! Rögtön telefonáltam Nádasdynak, hogy S. O. S., azonnal gyere be, Kálmán, mert ezeket hiába magyarázok; nem lehet kórust mozgatni úgy, hogy

az egyik szólam fönn legyen a plafonon, a másik meg lenn, a pincében, ezek egy szólamon belül összevissza szaladgáltatják az embereket, ők meg erre azt mondják, hogy hiába, ha egyszer rossz a hangszerezés. Es akkor Kálmán bejött a házi főpróbára, és azt mondta nekem: te itt maradsz, a rendezők pedig menjenek ki. Es azok hárman fel-alá járkáltak a kiskapu előtt, Nádasdy pedig előbb káromkodott, mint a záporosó, utána pillanatok alatt pár instrukcióval csodát varázsolt az előadásból...

Nádasdyt mindenki szerette. Mindenkiel külön foglalkozott, az énekkari tagoktól az utolsó statisztáig mindenkinek tudta a nevét, minden statisztának külön szerepet adott, és el tudta hitetni vele, hogy róla szól a darab: te állsz itt a sarokban - mondta -, és rólad olvassák le, hogy mi történik. Csodálatos volt vele dolgozni. A legszebb színházi emlékeim fűződnek ahhoz a korszakhoz, amikor ő nálunk rendezett.

- Főállásban volt a színháznál?

- Nem, dehogyan, az Operaháznál volt, nálunk csak vendégként rendezett. A *Szabad szélben* különben a felesége, Birkás Lilian énekelte Stellát, a női főszerepet, Németh Marikával felváltva. Nádasdy ezt nagyon ambicionálta, mert Lilian, aki eredetileg mezzo volt, akkor tért át a szoprán szerepkörre, és Kálmán úgy gondolta, az operett megkönnyíti neki az átmenetet. Nagyon jó is volt Lilian. Honthy foglalkozott vele, tanítgatta, ilyenkor mindig lehetett rá számítani; nagyszerű ember volt.

- Ha jól tudom, az első valódi magyar szocialista darab az Aranycsillag...

- Igen, a *Bécsi diákok* zenéje részben Strausstól származott. Nos, az *Aranycsillag* kétségkívül a néphadsereg és a nép kapcsolatóról szólt, és az emlékezetben, amely gyakran torzít, afféle botrányosan balos darabként él. Én nem tartottam és ma sem tartom annak, hanem nagyon is tisztességes célzatú munkának. Egyébként volt egy érdekes mellékszála: abban a nagyon kiélezett helyzetben belekerült az egyházhoz való közeledés, tulajdonképpen megelőzve a politikát. A cselekményben fontos szerepet játszott egy harangozó - a drága Keleti Laci játszotta, nagyszerűen -, aki amikor jön az árvíz, és a község bajba kerül, azt mondja, hogy imádkozó gárda, utánam, és a vénasszonyok mind mennek menteni a falut. Szóval a szöveggel nem volt baj, azt Hámos nagyon jól, ügyesen megcsinálta. Inkább a zenéje nem sikerült igazán. Székely Endre túl nehéz fajsúlyú muzsikos volt az operethez, ahogy akkor mondtuk, minden eluralkodott a pentaton furulya, az pedig ugye nem igazán operettzene.

- Igaz, hogy az Aranycsillagot maga Farkas Mihály rendelte meg?

- Egy fenét! Sőt amikor eljött a főpróbára, be akarta tiltani!

- Én úgy hallottam, hogy ott volt az előző bemutatón, és akkor szőlt Margitkának, hogy ugyan, csináljanak már egy darabot a katonaságról...

- Nagy tévedés, valaki rosszul emlékszik. Farkassal éppen hogy borzasztó veszé

lyes helyzetbe kerültünk. Tudja, akkoriban évadkezdés előtt, amikor a műsort összeállítottuk, mindig arra törekedtünk, hogy az évad ne csak egyes darabokból álljon, hanem legyen egy átfogó mondanivalója. Es abban az évben éppen a néphadsereg és a nép, vagy ha úgy tetszik, a nép és a párt egységét akartuk aláhúzni; és így született az *Aranycsillag* is. Nagyon sokat dolgoztunk rajta; Semsei Jenő - aki ugyan később kicsit megtagadta ezt a munkát, de ez az ő baja - rengeteget dolgozott, kijárt a katonasághoz, impressziókat, adatokat gyűjtött, szóval gondoskodott a hitelességről. Apáthi Imre, Simi rendezte, már nagyon jól álltunk, jött a házi főpróba. Ott volt az egyik minisztériumi vezető - a nevét nem akarom mondani, mert később mártír lett -, és azt mondta, minden rendben. De mint megtudtuk, utána felhívta a Farkas Mihályt, hogy nézze meg ő is, mert ő nem vállalja a felelősséget. Erre a következő főpróba előtt meglepetésszerűen cseng a telefon: Farkas Mihály jön ki Péter Gáborral megnézni az előadást, írítsuk ki azonnal a nézőteret, hogy csak ők üljenek ott. No, gondoltuk, jól nézünk ki. Megérkeztek. Péter Gábor rögtön azt mondja: ugye tudja, miért jöttünk? Azért, hogy betiltsuk a darabot. Azt feleltem: először nézzék meg. Beültek egy páholyba. Már az első felvonásnál el voltak ragadtatva. Az első szünetben behívtak engem és Hámost. Hámos jó viszonyban volt Péter Gáborral, mert korábban a rendőrségen a gyermekvédelmi osztálynak volt a vezetője, úgyhogy jól ismerte. Es ekkor egy nagyon furcsa beszélgetés következett. Mind a ketten dicsérték a darabot, hogy hát eddig nagyon jó, majd meglátjuk a folytatást, de eddig igazán jó, pedig bennünket nem így informáltak. Es akkor Péter Gábor elmeséli Farkasnak, hogy amikor Hámos a rendőrségen dolgozott, Sólyom László, a főkapitány, akit akkorra már kivégeztek, le akarta buktatni, igen, ezt mondta: az a Sólyom, mint mindenkit, aki tisztességes volt, a Hámost is ki akarta nyírni, de én megakadályoztam. Nyilván egy szó sem volt igaz az egészből, szegény Hámos pedig csak zavartan hallgatott, mert hát mit is mondhatott volna: Sólyom a legjobb barátja volt, ő vitte annak idején a rendőrségre...

Na, elég az hozzá, hogy a végén is azt mondták: gratulálnak, semmi kifogásuk, minden a legnagyobb rendben. Es attól kezdve az a hülye - mert mit csináljak, hát a Farkas az volt - folyton cipelte be a vendégeket, olyan büszkén az előadásra, mintha az Operettszínház az ő színháza volna. Óriási volt a siker. Képzeld csak, Major, aki akkor éppen pártiskolán volt, a pártiskolával volt kénytelen megnézni az előadást, ott ült az erkélyen a többiekkel, micisapkában! Fantasztikus helyzetek adódtak akkoriban...

No és ezután jött a poén. Megnyitották a Néphadsereg Színházát, és ettől egy csapásra megfordult a helyzet: akkortól Farkas úgy viselkedett, mint egy konkurens színgazgató. Csak az volt a jó, ami az „ő” színházában ment, és ha eljött hozzánk, semmi se tetszett neki. Egyébként a forradalmakra, akár jók, akár rosszak, általában is jellemző,

hogyan akik feljutnak a csúcsra, rögtön színházra akarnak szert tenni, és lehetőleg osztoztatni a szabadjegyeket...

Volt az Aranycsillagnak még egy folyománya. Amikor Rákosi eljött megnézni, azt mondta: most aztán csináljunk egy bányászoperettet is, mert arra nagyon nagy szükség volna. Bányásznapon volt benn nálunk, és a nézőtérre is azokat a bányászokat hívták meg, akik aznap feljöttek Pestre. Rákosi azt mondta: most majd szép egyenruhát csináltatunk nekik, az nagyon jól fog mutatni a színpadon. Ettől kezdve aztán lázasan kerestünk egy bányászdarabot; de erről majd még szólok, ha odaérünk.

aztán feleség beadja a derekát. Ennyi. Békeffy Pista hozta egyébként az ötletet, és amúgy bele is illett a korba, hogy egy szálloda, amelyik addig palota volt, most a népe lett, és milyen istenien érzik ott magukat, meg minden... De hát a szálloda, amelyik most mint üdülő szerepelt, tényleg jó helyszínnek bizonyult, kedves dialógusok stb. Csakhogy volt benne egy katasztrofális jelenet, amit máig szégyellek. Az első felvonás vége felé volt a Palotaszállóban egy ismerkedési est, különböző emberek felálltak, elmesélték az életüket, kedvesen, kellemesen. Es akkor Homm Pali, akit nagyon szerettem, és egy öreg bányászt ját-

tiak meg - így mondta Nádasdy - úgy néztek őket, mint valami érthetetlen idegen törzs embereit, akik valami ismeretlen törzsi szokásnak hódolnak. Nahát ez ismétlődött meg akkor a mi színházunkban, és ezt nagyon szégyellem. Még szerencse, hogy Vas Zoltán, aki józan ember volt, kihúzta. Mert ugye a nézők nem spontánul, meggyőződésből, hanem kényszerre álltak fel. Szóval borzasztó volt...

- Aranycsillag, Palotaszálló... *Nem jelen-tett kockázatot két új magyar darab egymás után? Mi történt volna, ha nincs sikerük?*

- Persze hogy kockázatos volt, de mi mindig bíztunk a sikerben. Nézze, azért mi ismertük azokat a tényezőket, amelyek a mindenkori politikai rendszertől függetlenül mindig hatnak. A dramaturgia öröki dolog, de megvannak az alaptörvényei: ha ez és ez történik, annak sikere kell hogy legyen, ha ezt és ezt rosszul csinálják, akkor biztos a bukás. Én hiszek abban, hogy az ilyesmit többé-kevésbé előre ki lehet számítani. Es nem akarok henegetni, de az elképzelésem többnyire be is jött. Itt volt például az a román darabunk, a *Hegyen-völgyön lakodalom*. Az harminczor ment, de nem is szántuk hosszabbra a szériát. Azért mutattuk be, mert egyrészt idő kellett a következő bemutató előkészítéséhez, másrészt muszáj volt már egy népi demokratikus darabot is bemutatni, és azok sajnos mind lehetetlenül pocsékak voltak; ennek legalább a zenéje szép volt. Előre tudtuk, hogy nincs sok benne, nem lesz nagy siker. Így is történt, de meglepetés, az nem ért. Hol is tartunk az időrendben?

- A szelistyei asszonyoknál. *Ez már az 1951-52-es évad első bemutatója...*

- Igen. Egyébként ajánlom magának a Rátonyi Róbi könyvét, ő elég pontosan jegyezte fel a dátumokat. Az ember tévedhet, én pláne, úgyhogy énrám ne hallgasson. Van aztán egy külön nyilvántartás a Színházi Intézetnél; ezt a hármát kell majd egyeztetni. Nálunk annak idején rettentően pontos nyilvántartást vezettek, a titkárság vezetője, Simonyi Lia fogta össze, egyszerűen, mert remek teremtés volt, de aztán, amikor eljöttem, minden szétszóródott...

Na szóval a *Szelistyei*. Hogy hogyan is keletkezett? Hát ugye 1946-ban a Belvárosi Színházban, Bárdos Artúrnál mutatták be az én *Új Isten Thébában* című darabomat, és akkor mint író hirtelen nagyon elismert lettem. Rettenetes, hogy úgy mondjam, hisztérikus siker volt, amihez persze a politikai helyzet is hozzájárult, de hát az volt a borzalmak után az első nagy, felszabadult nevetés... Aztán 1948-ban kineveztek a Magyar Színház igazgatójává, és már akkor, sőt, korábban is foglalkoztatott a *Szelistyei asszonyok* témája. Közöltem is a Martoncég budapesti képviselőjével - akkor még léteztek magánkiadók -, hogy én ezt nagyon szeretném előadni. Az illető beszélt Mikszáth fiával, aki akkor még élt, és ő azt mondta: csak abban az esetben járul hozzá, ha nem mással íratom meg, hanem magam alkalmazom színpadra. Úgyhogy végül elvállaltam, és a Martonplay prospektusában úgy is jelent meg, hogy én írom. Már rész-

Apáthi Imre és Latabár Kálmán a *Havasi kúrtben*

- Apáthi Imre is csak vendégként dolgozott az Operettszínházban?

- Nem, ő két évig nálunk volt mint főrendező.

- És Székely György?

- Székely még vidéken rendezett, amikor én már nagyon szerettem volna szerződtetni, de különböző kifogásokkal nem engedték. Később vezető rendező lett először Apáthi, aztán Szinetár mellett, és végül a főrendezői címet is megkapta. De a minisztérium valamiórt sokáig tiltakozott a személye ellen. Szerintem azért, mert '45 előtt Németh Antallal dolgozott, borzasztó tisztességesen, ugyanúgy, mint Németh Antal maga, de hát rajta volt a flekk. Nagyon sokat kellett harcolnom, amíg végül felengedték Pestre.

- Az Aranycsillag után jött a Palotaszálló...

- Hát az egy kedves darab volt, de bizonyos értelemben mégis blamáznak tekintem. Békeffy és Kellér írta ezt az igénytelenül kedves történetet egy képtelenül szimpla problémáról: férj tovább akar tanulni, feleség le akarja beszélni, összevesznek,

szólt, elmondta, hogy amikor '19-ben volt Besztercebányán az a híres ütközet vagy mi, találkozott egy igazi hőssel, akit úgy hívtak, hogy Rákosi Mátyás. Es amikor idáig ért - persze nem ilyen szimplán, ahogy én elmondom -, a színpadon a többiek, akik hallgatták az elbeszélést, mind felálltak, és erre felállt az egész közönség is. Borzalmas pillanat volt...

Én a premier másnapján kivételesen elutaztam pihenni Galyatetőre, és ott kaptam a telefonértesítést, hogy másnap este megnézte a darabot Vas Zoltán, ha jól emlékszem, a Gerővel, és azt mondták, hogy mit képzelünk, ezt a jelenetet azonnal ki kell söpörni a darabból.

Erről jut eszembe egy érdekes dolog - ugye nem baj, ha elkalandozom? -, amit Nádasdy mesélt nekem. Ő mindig elment Karlovty Varyba, a filmfesztiválokra, ahol ugye nemzetközi közönség jött össze, és ha olyan filmet vetítettek, ahol a vásznon megjelent Sztálin, akkor minden néző, aki a Szovjetunióból és a népi demokráciákból jött, felállt a sötétben a nézőtéren, a nyugá-

letes színopszisom is volt hozzá. Ebből akkor semmi sem lett, és amikor aztán az Operettszínháznál szóba került, hogy megcsináljuk, közöltem, hogy én kiszállok: én a mi színházunknak sem darabot, sem átdolgozást, sem dramatizálást nem vállaltam. Minden darabhoz én adtam az ötleteket, többnyire még a színopsziseket is én készítettem, de pénzt természetesen semmiért sem vettem fel, akkoriban ez nem volt divat. Es azt hiszem, ma is így csinálnám.

– *És ha szabad kérdeznem, hogyan bírták ezt anyagilag? Hiszen, amennyire tudom, a fizetése nem volt valami sok...*

– Sehogyz se bírtuk. Mi a sarkon, az Aradi utca sarkán, egy kocsmában ebédeltünk, ahol elő lehetett fizetni, azt hiszem, üzemi menüre, így hívták, a színházból mások is jöttek velünk. De hát ez akkor nem számított döntő szempontnak. Nagyon szegények voltunk, de én életemben nem voltam olyan boldog. Sajnos soha nem értettem a pénzhez. Ha valami hiányzott, az nem a pénz volt. Sok mindenem átsegített, hogy ketten voltunk a férjemmel, és nagyon szerettük egymást. A magánélet mint háttér nagyon sokat jelent, ha az megvan, az ember mindent el tud viselni. No de

járandóságom. Ez már nem az én időmben történt, nem is emlékszem, ki volt akkor az igazgató. Egyszerrel felújították a *Dohányon vett kapitányt*, aminek annak idején az egész átdolgozási tervét én csináltam. Csakhogy az eredeti bemutató nem a színházban, hanem a főiskola stúdiójában született, és Farkas Feri meg Innocent Vincze Ernő nagyon örültek, hogy akkor most az egész tantiemet ők vehetik fel. Na, erre aztán méregbe jöttem, és megüzentem, hogy mivel ezt az előadást nem igazgató koromban csináltam, tessék nekem a tantiemből - ha jól emlékszem - két százalékot adni. Nem sokszor ment, úgyhogy az egész nem sokat jelentett, de engem akkor borzasztóan bántott ez a, hogy is mondjam, mellőzés.

– *Akkor álljunk meg itt egy percre. Hogyan született tehát a Dohányon vett kapitány?*

– 1948-49-ben az operettstúdiót vezetem a főiskolán, ez volt a főfoglalkozásom; utána elkezdtem az operettosztályt is, de akkor már az Operettszínháznál voltam, és annyira benn éltem a színházban, hogy a kettőt nem bírtam összeegyeztetni. No és ebben az operettstúdióban dolgoztunk egész éven át a *Dohányon vett kapitányon*.

megkértem Hontot, hogy hozzuk fel a Farkas Ferit a stúdió zenei vezetőjének. Így is lett, és én azonnal félévi szabadságot adtam neki, hogy komponálja meg a *Dohányon vett kapitány* muzsikáját. Tudni-illik az eredeti zene hasznavehetetlen volt, úgyhogy a zene később is az ő nevére ment, és teljes joggal. Istenien megcsinálta, de amikor elkészült, bejött hozzám, és azt mondta: Margit, én ezért nem vállalom a felelősséget, engem kérdőre vonhatnak, hogy teljesen eltüntetem egy szovjet zene-szerző zenéjét. Ez csak akkor kerülhet színre, ha írásba adod, hogy te rendelted meg tőlem, és vállalod érte a felelősséget. Ezen ne múljon, feleltem, és írásba is adtam.

Hasonló ehhez a *Szelistyei* históriája. A színház igazgatójaként azonnal lemondtam a szerzői jogokról, és átadtam a színopszist Semseinek, aki aztán Benedek Andrással együtt megírta. Egyébként én a *Szelistyeit* tartom a színházunk talán legnagyobb sikerének, ha úgy vesszük, nagyobbak, mint a *Csárdáskirálynőt*, merthogy egy új magyar darab, ráadásul történelmi tárgyú, ilyen frenetikus sikert érjen el éppen azokban az időkben, hát az egészen szokatlan dolog volt. Történt aztán egy furcsa dolog is: a

századik előadás után a harmadik felvonást teljesen átdolgoztattam. Tudniillik nagyon súlyos sajtótámadás ért Fekete Sándor tollából, aki különben is specializálta magát ránk. Először is azt, hogy egy trónon ülő Dózsát mutatunk be, ami nem volt igaz. Azt viszont mások is kifogásolták, hogy Mátyásnak és az egyik nő szereplőnek, a Luca nevű özvegynek, akit Kiss Ilona játszott, miért nem végződik hepiddel a szerelme, úgy, mint az eredetiben. Na, ezen elgondolkodtam, és bár az előadás tényleg óriási sikerrel ment, a századik előadás után visszanyúltunk az eredetihez: most már nem válnak el olyan szemérmesen, de mivel a király mégsem veheti Lucát feleségül, hát szeretők lesznek.

– *És mit szölk a színészek, amiért a harmadik felvonást újra kellett tanulniuk?*

– Örültek neki. Nálunk az ilyesmiben mindenki benne volt. Nagyon jó együttes volt, igazi csapat. Borzasztó sokat veszedtünk, nagy sértődések voltak, de ha valamit úgyneveztek, akkor csatáztak érte, akkor mindenre hajlandóan mutatkoztak. Itt volt például a Mezei Mária-ügy. Ugye tudja, milyen módon került hozzánk... Szóval utána az történt, hogy a *Szabad* szélnék az egyik főszerepét osztottuk rá. Amolyan félig-meddig *comic beauty*-szerepet, egy szép komikát; utóbb Apáthi felesége, az isteni Sennyei Vera remekül játszotta el, nagyon nagy sikert aratott benne. A nem tudom hányadik próba után bejött hozzám a Mezei, és azt mondta, ne haragud-

1953-as bemutató: *Boci-boci tarka* hagyjuk a priva-

tizálást... Szóval visszatérve. Tudja, ez nem csak a *Szelistyeinél* volt így. A *Luxemburg* grófjában, a *Csárdáskirálynőben* is mindent, a felépítést, az ötleteket, az egész színopszist én készítettem. Békeffy és Kellér istenien írták meg, de a váz az enyém volt. Es miután elmentem a színháztól, ezek az előadások még több ezerszer mentek, de én azután sem kaptam semmit, és nem is kértem; kínos is lett volna.

– *Most, hogy feloldották a jogdíjak felső határát, már igazán kaphatna...*

– Nem érdekes. Most már hála istennek írtam annyit a saját nevemben - elvégre az alapmesterségem mégiscsak az, hogy író vagyok -, hogy nem szorulok rá. Egyetlen-egyszer dühödtem meg, és kiköveteltem a

– *Bocsánat, Margitka, de hát ugyanakkor a Magyar Színházat is vezette, nem?*

– Nem, onnan akkor már leváltottak, és áttettek a főiskolára, ahol akkor Hont Ferenc volt az igazgató, és megbeszéltük, hogy mivel addig a főiskolán nem tanítottak operettet, nyitok egy operettstúdiót, és megtanítom az operettszínészeket, hogyan kell ezt a műfajt realista módon játszani. Még más színházakból is jelentkeztek hozzánk színészek, például Darvas Iván is foglalkozott a gondolattal. Farkas Feri akkor Fehérváron dolgozott; nem engedték Pestre szerződni, mert valamit felrótak a terhére, és akkor még nem is volt olyan menő komponista. A férjem, aki nagyon jóban volt vele, igen sokra tartotta, és akkor én

jak rá, ő nagyon szeret engem, és nagyon bízott bennem, de most lehetősége van rá, hogy Pécsre menjen, azzal csalogatják, hogy a Karenina Annát játszhatja, és hát ő ennek nem tud ellenállni, és kér, hogy engedjem ki a darabból. Mondtam, hogy nézd, ez nagyon nehéz lesz, hogy most egy szovjet darabból kiengedjelek, de hát én annak idején megmondtam neked, hogy szocialista megőrzésre veszek át, és amint visszatérhetsz a prózára, elengedlek. Menj csak, majd én tartom a hátam. Lett is egy kis botrány, de aztán elsimult. Csakhogy aztán Pécsen sokkal nagyobb botrány lett, egy mesterségesen szított botrány, amibe most nem akarok belemenni, amiatt, hogy kiment bányászokhoz szavalni, és József Attilától a *Három királyokat* szavalta. A színházon belülről jelentették fel, hogy klerikális propagandát űz. Ekkor a drága, agyafúrt színgazgató, Szendrő József azt mondta, nézd, nem tudlak tovább megvédeni, felbontom a szerződésed, menj vissza Pestre. Mari visszajött, mi pedig ismét szerződöttünk, nem törődve a botrányal; de sajnos éppen nem volt számára más szerep, mint az a rossz, negatív figura az Aranycsillagban, amivel nem lophatta be magát a káderek szívébe. Akkor aztán újra elment, ide-oda, ismerjük a históriát, amikor a Vidám Színpadon szavalta a *Bujdosó lányt*.⁴ Ezt először örömmel fogadták, de aztán onnan is kitétették, azzal, hogy ez egy ellenséges, nacionalista izé, szóval amit ilyenkor mondogattak, és Mari nem is tudom meddig szerződés nélkül volt. Es akkor írt nekem egy mélysegesen megrendítő levelet, az volt benne, hogy ő ebbe bele fog halni, ő nem tud színház nélkül élni, segítsek rajta. A következő minisztériumi értekezleten szóba hoztam az ügyet; megmondtam: botránya a színházi életnek, hogy egy ilyen kvalitású művész, mint a Mezei, szerződés nélkül legyen. Mire - igen, sajnos ki kell mondanom - Major azt felelte, hogy a Mezei már nem művészi kérdés, hanem csak ÁVO-kérdés. Szó szerint ezt mondta. Ekkor én bejelentettem, hogy mi pedig szerződöttük. Hogyhogy? Hát úgy, hogy a társulat garanciát vállalt érte. És ezt nyugodtan kijelenthettem, mert meg voltam róla győződve, hogy a társulat ezt meg is teszi. Utána összehívtam a társulati ülést, és elmondtam, hogy ez és ez történt, Mezei Mária szerződés nélkül van, mert valamilyen rossz néven vettek tőle, és én azt ígértem, hogy a társulat garanciát vállalt érte. Szavazást kértem - egyhangúan megszavazták. Mari zokogva felállt, és köszönetet mondott a társulatnak. Ettől kezdve óriási sikerei voltak nálunk; a *Párizsi vendéget*, ami több-százás szériát ért meg, egyenesen neki írtam. És borzasztóan szerettük. Aztán át-szerződött a Madáchba, és én akkor is azt mondtam neki, hogy szocialista megőrzésre voltál itt, ha a próza hív, menj csak, elengedlek. Hát ezt csak azért meséltem el, hogy jellemezzem a társulatot.

Nagyon jó banda volt; ezt '56-ban is tapasztaltam, ahogy mellém álltak. Hanna ott ült mögöttem, és azt mondta: itt vagyok, én el nem mozdulok mellőled. Mert tudta, hogy ki lettem szúrva - de hát erről ne

beszéljünk. A könyvemben leírtam, minek visszatérni rá...5 Honnan is kanyarodtam ide?

- A szelistyei asszonyoktól...

- Igen. Hát átadtam a két szerzőnek a színopszist. Benedek Andrással, akit különben nagyon szeretek, voltak kisebb nézeteltéréseink, és ezt sinyletem meg a Szabad Népben. Ezért kapcsolt rá Fekete Sándor, aki különben is ellenségesen viselkedett velünk, de még inkább ellenséges volt a főszerkesztő, Horváth Márton, aki különben senkit sem szeretett. Amikor eljött a *Szelistyei* premierjére, és meglátott engem, hátat fordított, nem is köszönt. Ennek is megvan persze a maga hosszu, régi előtörténete, ami nem tartozik ide. Utána, amikor ő már nem volt sehol, valamikor a hatvanas évek elején találkoztunk Szigligeten, és rettentő jó barátságba keveredtünk. Csak azzal lepott meg, hogy egyszer csak megkérdezte: mondjam meg neki, miért lett öngyilkos a Somlay Artúr. Mondtam, ad egy, eddig a percig fogalmam sem volt róla, hogy öngyilkos lett, mert mi úgy tudtuk, hogy szívroham vitte el, ad kettő, ha valóban öngyilkos lett, magának kéne tudnia az okát, nem nekem.

Megint elkalandoztam. Szóval A *szelistyei asszonyok* nagy sikert aratott, és igazi áttörést jelentett. Hiszen mindig is erre vágytunk: új magyar daljáték, nemes anyagból, jó zenével. És fogalmunk sem volt, hogy ezzel megint csak közelebb jutottunk ahhoz a számunkra ismeretlen műfajhoz, a musicalhez, amely ugyancsak klasszikus témákat dolgoz fel, kitűnő zenével. Szóval tulajdonképpen majdnem ugyanazon a vágányon mozogtunk, és ezt nem csak Nádasdy látta így. Azt hiszem, ez azért van, mert a tudományban és a művészetben bizonyos időszakok léghőre ugyanabba az irányba, ugyanazon következtetések felé vezet az embereket, még akkor is, ha mit se tudnak egymásról. Megjegyzendő, hogy ugyanebben az időben Nyugaton is csináltak nagyon rossz, vonalas zenés darabokat is, például a *Pajama Game*⁶ című nagyon híres musicalt - amit nálunk nem játszottak -, ahol sztrájkot szervez egy nagyon stramm munkásnő, és végül a gyár igazgatója belé szeret, és feleségül veszi, és ez vet véget a sztrájkoknak. Ugyanaz, osz-posz, csak ellenkező előjellel, nem igaz? Szóval tulajdonképpen mind ugyanabba az irányba kísérleteztünk: ott is, itt is azt szerettük volna, hogy ne buta, egy kaptafára húzott darabokat játsszunk, amiknek semmi közük az emberek életéhez, hanem jól felépített, életszerű, szövegükben is színvonalas műveket, ahol nem csak a zene számít, és nem igazolódik Beaumarchais mondása: ami túl hülye ahhoz, hogy elmondják, azt eléneklik...

Folytatás a következő számban

VENCSEL SÁNDOR

Jegyzetek:

1. Az interjúban említett zenés darabok adatai a következők: A Fővárosi Operett Színházban: Johann Strauss-Majorossy Aladár: *Bécsi diákok*. Szöveg: a színház munkaközössége. Bemutató: 1949. szeptember 16. Kálmán Imre: *Montmartre-i ibolya*. Szöveg: Brammer és Grünwald. Bemutató: 1949. december 1. Offenbach: *A gerolsteini nagyhercegnő*. Szöveg: Meilhac és Halévy. Átdolgozta a színház munkaközössége. Bemutató: 1950. január 13. Dunajevszkij, Iszaak: *Szabad szél*. Szöveg: Vinyikov, Kraht, Tyipot. Fordította: Hámos György és Gáspár Endre. Bemutató: 1950. május 6. Székely Endre: *Aranycsillag*. Szöveg: Hámos György. Bemutató: 1950. november 3. Bródy Tamás-Kerekes János: *Palotaszálló*. Szöveg: Méray Tibor, Békeffy István, Kellér Dezső. Bemutató: 1951. február 23. Jurij Miljutyin: *Havasi kürt*. Szöveg: Massz és Cservinszkij, fordította Darvas Szilárd és Lenkei Lajos. Bemutató: 1951. május 18. Sárközi István: *A szelistyei asszonyok*. Mikszáth Kálmán elbeszélése után írta Semsei Jenő és Benedek András. Bemutató: 1951. október 19. Offenbach: *Orfeusz*. Zenéjét átdolgozta Polgár Tibor. Szöveg: Hámos György. Bemutató: 1952. február 29. Kerekes János: *Allami áruház*. Szöveg: Barabás Tibor és Gábor Béla. Bemutató: 1952. május 30. Lehár Ferenc: *Luxemburg grófia*. Szövegét átdolgozta Békeffy István és Kellér Dezső. Bemutató: 1952. november 28. Kirculescu, Nicolae: *Hegyen-völgyön lakodalom*. Szöveg: Nicolaide és Negrin. Fordította: Semsei Jenő és Török Sándor. Bemutató: 1953. május 5. Vincze Ottó: *Bociboci tarka*. Szöveg: Csizmarek Mátyás. Bemutató: 1953. július 3. Kovnyer. Ny.: *Álruhás kisasszony*. Puskin elbeszélése nyomán írta Nyikolaj Adujev. Fordította és magyar színpadra alkalmazta: Hágy Gyula. Bemutató: 1954. január 22. Fényes Szabolcs: *Két szerelem*. Mesterházi Lajos *Boldogság* című novellája nyomán írta: Boros Elemér. Bemutató: 1954. június 18. Kálmán Imre: *Csárdáskirálynő*. Szöveg: Stein és Jenbach nyomán Békeffy István és Kellér Dezső. Huszka Jenő: „*Szabadság, szerelem*.” Jókai Mór *Politikai divatok* című regényéből átdolgozta Hágy Gyula. Bemutató: 1955. április 1. Kemény László: *Valahol Délén*. Szöveg: Tabi László. Bemutató: 1956. március 30. A Blaha Lujza Színházban: Szigligeti Ede: *Párizsi vendég*. A *Bajusz* című vígjáték nyomán írta Tabi László. Zene: Vincze Ottó. Bemutató: 1954. november 5. Sós György: *Tékozló fiatalok*. Zene: Váry Ferenc. Bemutató: 1956. március 9.

A Magyar Színházban: Scserbacsov, Vlagyimir: *Dohányon vett kapitány*. Szöveg: Nyikolaj Adujev. Magyar színpadra alkalmazta: Lenkei Lajos és az Operettstúdió munkaközössége. Bemutató: 1949. június 9.

2. Tímár József 1949 szilveszterén a Magyar Színházban a hivatalos megítélés szerint „fasiszta felfogásban” szavalta a *Szózatot*, amiért a Nemzeti Színház-ban rendezett fegyelmi tárgyaláson eltiltották hivatása gyakorlásától. 1951-től léphetett ismét színpad-ra, először vidéken, később Budapesten is.

3. Gall Cézárt hármas szereposztásban Lendvai Andor, Faragó András és Nádas Tibor énekeltek.

4. Mezei Mária 1952-ben a Vidám Színpadon mutatta be önálló estként Tamási Áron-Lajtha László *Bujdosó lány* című „dramatizált székely népdalsokrát”; a produkciót kilenc előadás után levették a műsorról.

5. A hivatkozott könyv: *Láthatatlan királyság*, 1985.

6. Richard Adler és Jerry Ross 1954-ben bemutatott musicalje, George Abbott és Richard Bissell szövegére.